
Stanislav Sousedík. *Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*. Praha: Vyšehrad 2014, 175 s. ISBN 978-80-7429-433-4

K A R E L Š P R U N K

Stanislav Sousedík ve své knize formuluje důkaz Boží existence vycházející z povahy empirického světa. Těto problematice se přes její objektivní důležitost věnuje v současné filosofii poměrně malá pozornost. Tzv. kosmologický důkaz Boží existence ovšem není sám o sobě nový. Zabývali se jím už antičtí a středověcí myslitelé a v novověku zejména W. Leibniz. Později byl však kosmologický důkaz vlivem myšlení Huma a Kanta zpochybněn. Zájem o důkazy Boží existence se znovu objevil po dlouhé pauze teprve v analytické filosofii, pokud se zabývala metafyzickými problémy. Největší pozornost vyvolal důkaz *a priori*, tzv. ontologický (N. Malcolm, Ch. Hartsborne, K. Gödel, A. Platinga). Pokud jde o důkazy *a posteriori*, vycházející z povahy empirického světa, pozornost vyvolalo především myšlení Richarda Swinburna, který při svých důkazech užívá metody tzv. explanace (vysvětlení), přejaté z přírodních věd. Kosmologickému důkazu Boží existence formulovanému nikoli metodou explanace, ale v rámci metafyziky, je dnes věnován zřetelně menší zájem. Pokud se jím filosofové zabývají, kladou důraz spíše na některé *formální* stránky důkazu než na jeho metafyzické jádro. Důkaz, který ve své knize předkládá Stanislav Sousedík, je důkaz aposteriorní a metafyzický, zaměřený na problémy *ontologické*. Autor jej podstatně prohlubuje a rozvíjí v reakci na základní obtíže, s nimiž se tento důkaz obvykle setkává v současné filosofii.

Knihla je rozdělena do třech částí. V první se Stanislav Sousedík zamýšlí nad důvody, které v člověku vyvolávají potřebu objektivního důkazu Boží existence. V druhé části podává důkaz Boží existence vycházející z empirického světa a ve třetí části se ptá, zda je tento důkaz schopen plně uspokojit potřebu člověka, na kterou odpovídá.

Pokud jde o vlastní kosmologický důkaz, jde nejprve o jeho předpoklady, především o pojem nahodilosti. A protože nahodilost znamená způsob, jímž se o jsoucnu vypovídá nebo jímž je v jsoucnu existence, na prvním místě se podrobně analyzuje pojem existence. Zde se autor vyrovnává s pojetím existence, které podal Gottlob Frege a které později prohloubili zejména R. Carnap a W. V. Quine (s. 69–78).

Je nutno odpovědět na čtyři otázky: (a) Je existence pouze vlastnost pojmu, nebo také vlastnost individuí? (b) Lze predikátem existence charakterizovat individua, nebo jde jen o jazykové nedorozumění? Na tuto otázku autor odpovídá na základě své teorie intencionálních jsoucnů, zvláště intencionálních individuí. (c) Jakou má konkrétní existence reálných individuí povahu a jak

se vztahuje k ostatním konkrétním vlastnostem, které dané individuum má? (d) Jaká je souvislost mezi existencí a nahodilostí jsoucen? Dokazuje se, že existence je predikát prvního řádu, kterým se charakterizují reálná individua. Každé reálné jsoucní má „podvojnou konstituci“, je složeno z konkrétního obsahu a z konkrétní existence. Konkrétní obsah je pasivní schopností (potencií) a konkrétní existence je jeho vymezením (aktem). Obě složky jsou spojeny vztahem vymezení. To znamená, že takové jsoucní může nebýt, je nahodilé (s. 78–133). Autor pak upřesňuje pojem nahodilosti pomocí pojmů nahodilosti (a nutnosti) simultánní a sukcesivní (s. 118–126).

Stanislav Sousedík prohlubuje a rozvíjí kosmologický důkaz Boží existence také při samé jeho formulaci. V reakci na Kantovu kritiku kosmologického důkazu jej rozděluje do dvou částí. V první dokazuje pouze existenci nutného jsoucna, v druhé části dokazuje, že nutné jsoucní je vrcholně dokonalé, tedy Bůh. První část důkazu (výchozí sylogismus) formuluje takto: „P1: *Je-li některé světské jsoucní nahodilé, existuje v universu i některé (nejméně jedno) jsoucní, které je (absolutně, logicky) nutné.* P2: *Avšak některé světské jsoucní je nahodilé.* C: *Tudíž existuje v universu některé jsoucní, které je (absolutně, logicky) nutné*“ (s. 127). První premisa tohoto sylogismu se dokazuje za trojího předpokladu: (a) že svět je celek, jehož prvkem je pouze jedno jediné nahodilé jsoucní; (b) že svět je celek, jehož prvkem je každé nahodilé jsoucní a že počet nahodilých jsoucen je konečný; (c) že svět je celek, jehož prvkem je každé nahodilé jsoucní, a že počet těchto nahodilých jsoucen je nekonečný. Při důkazu za třetího předpokladu autor řeší námitku Davida Huma a Bertranda Russella, kteří oba z různých důvodů tvrdí, že celek světa žádnou příčinu nemá (s. 134–146). V úvaze o druhé části důkazu autor kriticky rozebírá Kantovu kritiku kosmologického důkazu (s. 147–152).

Sousedíkovo pojednání se od obvyklých prezentací kosmologického důkazu Boží existence liší také tím, že se vedle spekulativních problémů zabývá také souvislostí tohoto důkazu s existenciálními otázkami člověka. Ptá se, co je pro člověka podnětem k tomu, aby si kladl otázku Boží existence a zajímal se o to, zda je možno ji rozumově dokázat. Podle autora je tímto podnětem stav úzkosti, který se zmocňuje člověka se zánikem dětského světa. Svět dítěte je soubor věcí a bytostí, které jsou dítěti nakloněny, a jeví se mu jako „věčný“. Potom se však svět objevuje ve své objektivní lhostejnosti. Zázitek zpochybnění světa člověka jako celku, a tím i ztráty životního smyslu bývá označován jako „úzkost“. Lidé na tento stav reagují různě. Někteří úzkost potlačují rozptýlením všeho druhu – autor tuto reakci popisuje s odkazem na Voltaira a Pascala – anebo otázky vznikající z úzkosti prohlašují za nesmyslné. Jiní lidé však vidí, že východisko z úzkosti, která je naplňuje, nelze najít v nich samých, ale je nutno je hledat v něčem mimo ně, ve vnějším světě. Ale tímto východiskem by nemohlo být cokoli. Tato skutečnost by musela splňovat tři podmínky: 1. musela by být s to vrátit světu a našemu pobytu v něm jeho smysl; 2. nesměla by být prvkem světa (protože ten se jeví nesmyslný ve svém celku); 3. nemohla

by být něčím, co je dáno člověku jako takovému (protože právě v sobě nenalézá smysl). Filosofie nabízí důkaz, že taková skutečnost opravdu existuje. To může být podnětem pro zájem o důkaz Boží existence.

Autor také hledá (metafyzické) kořeny úzkosti a transcendence člověka. Jde o to, zda úzkost či vztah k transcendenci vyplývá pouze z individuální dispozice jednotlivých lidí, nebo je dán povahou samé lidské přirozenosti. Sousedík chápe člověka jako „bytosť transcendence“ a formuluje problém takto: „Spočívá v základu člověka jako bytosti transcendence úzkost, jak soudí Heidegger, anebo máme, jak tomu chce Rahner, postavit na její místo bytí (posvátné tajemství, Boha)?“ (s. 60). Sousedík dává za pravdu Heideggerovi. Nám se zdá, že úzkost jako vztah k transcendenci by bylo možno – bez ohledu na Heideggera – chápat hlouběji, neboť předmětem (pramenem) úzkosti je určitý nedostatek (a v tomto smyslu zlo), a odmítání zla vždy předpokládá vztah k opačnému dobru.

V závěrečné části pojednání autor klade otázku, zda skutečnost Boha, která se dokazuje kosmologickým důkazem, splňuje tři podmínky nutné pro vyplnění prázdnoty vzniklé v člověku úzkostí. V odpovědi vyslovuje velmi závažnou myšlenku: „Ukazuje se, že nám zjištění Boží existence odpověď na základní otázku našeho života – otázku po smyslu – neposkytlo“ (s. 169). „Na jedné straně jsme bytostmi, které jsou [...] zasahovány ztrátou smyslu, a tudíž bytostmi k tomuto smyslu přece jen nějak zaměřenými, na druhé straně se zdá, že právě toho, k čemu jsme svou touhou jakoby určeni, nejsme s to dosáhnout“ (tamtéž). Autor zde má zřejmě na mysli rozdíl mezi poznáním Boha, které je přístupné rozumu, a poznáním Boha jako předmětu blaženosti a příčiny ospravedlnění, které je dáno (nadpřirozenou) vírou. Nám se zdá, že filosofické poznání by na základě pojmu stvoření mohlo v určení smyslu lidské existence dospět k zjištění, že Bůh je předmětem přirozené blaženosti člověka, i když pro filosofii není patrné, v čem by tato blaženost záležela a jak jí lze dosáhnout.

Celkově je nutno konstatovat, že Stanislav Sousedík ve své knize podstatně prohlubuje a rozvíjí podobu kosmologického důkazu na úrovni současného filosofického poznání. Jeho pojednání se vyznačuje přesným myšlením a velmi jasnou formulací. Aktuální je v současné době také poznání souvislosti mezi filosofickým důkazem Boží existence a požadavky lidské subjektivity. To vše činí z této knihy významný přínos k filosofické teologii.